

Kakor v literaturi je bilo doslej tudi na odru edinemu Maksimu Gorkemu usojeno, uresničiti „socialistični realizem“. Prvi del njegove trilogije „Jegor Buličev“ je eno najbolj priljubljenih in največkrat igranih del v uniji. Obenem pa je most med modernim in klasičnim repertoarjem. — Interes za klasična dela je silna narastel. Metoda „prilagodevanja“ klasikov ni našla nobenega odmeva. Prav tako je umetniška praksa zavrgla mišljenje, da je gledališče le poslušen in brezbrizen posrednik klasičnega teksta. Klasiki nudijo možnost, da se ustvari stik z največjimi problemi preteklosti, da se prisvoje sijajne pridobitve preteklosti, vendar pod pogojem, da jih vrednotijo sodobne ideje in da se vprižore z današnjimi sredstvi.

Gledališča delavske mladine so se zadovoljila s tem, da obdelujejo izkušnje in sisteme starejših velikih gledališč in si jih prisvajajo. Zlasti zanimivo je delo otroških gledališč, kjer mladi gledalci aktivno posegajo v dejanje na odru. V moskovskem pedagoškem gledališču so otroci neprestano v zvezi z osebami na odru. Pripovedujejo jim celo vrsto odločitev, dejanj in misli. Vsako tako gledališče združuje v sebi trumo mladih dopisnikov, ki opisujejo svoje vtise pri vprižoritvah in izprašujejo vodje gledališča o smislu dela in posameznih slik.

F. K.

Politični pregled

Avstrijski problem *

Niflheim, v juniju 1934.

Kdor si je ohranil tudi v današnjih dneh, ne da bi se dal begati od njihovih enako praznih kakor učinkovitih gesel, neke ideale človeškega dostojanstva, človečnosti in svobode, in vsled tega pri opazovanju razmer v kaki deželi najprej vidi, kako trpijo silo baš ti njegovi ideali, bo ob primerjanju razmer v današnji Nemčiji in Avstriji opazil presenetljivo podobnost: tam kakor tukaj brutalna diktatura, ki grozotno teži dušo vsakega posameznika, ki si je še ohranil nekaj čuta za zdravo pamet in nekoliko smisla za razliko med dobrim in zlom; diktatura, ki vsakogar, kdor ne zmore simpatije za njo, ali je vsaj ne hlini, oropa najpreprostejših državljskih pravic, ga lahko brez vsakega pametnega pravnega razloga spravi v ječo ali v koncentracijski tabor ali pa celo na oni svet. Tukaj kakor tam ekscesi brutalne fašistične „Hilfspolizei“, denuncijantstvo, kakor ga doslej svet ni doživel, časopisje s tesnim nagobčnikom, javno mnenje brez besede, sistem talcev, ki se roga najpreprostejšim pojmom človečnosti, poleg vsega pa jesiharsko kričav in očitno zlagan način oficijelne propagande v radiu in tisku, ob katerem se poročevalci generalnih štabov v pretekli vojni zdijo kakor pravi fanatiki resnice.

Kljub vsej tej podobnosti pa se nam ob točnejšem opazovanju vendar pokažejo bistvene razlike. Brez dvoma stoji zaenkrat za Hitlerjem še večina javnega mnenja, za Dolfusom pa slabotna manjšina. V Nemčiji ima princip „Führerja“ monarhistični značaj, v Avstriji oligarhičnega. Tam je velika masa zajeta v nekaki psihozi, ki ji kaže „Führerja“ kot nekekega Odrešenika, pred

* Priobčujemo ta članek, ki je bil napisan za „Sodobnost“ še pred zadnjimi odločilnimi dogodki v Avstriji, ker ni izgubil svoje aktualnosti.

katerim vihti kadilnico kakor pred Bogom (nekateri pastori so podobo Hitlerja postavili na oltar svoje cerkve!); tukaj manjka pristašem vlade subjektivna poštenost psihoze mas, neštete, z vsem mogočim pritiskom izsiljene izjave patriotskega navdušenja za Dollfussa izhajajo iz prav onega motiva, iz katerega izvira navdušenje v Nestroyevi parodiji Hebblovega „Holofernesa“:

Weil er uns sonst niederhaut,
preisen wir ihn alle laut. —

Te in enake razlike pač ne izhajajo iz različne duševnosti delov nemškega naroda, ki prebiva v teh dveh pokrajinah, mnogo prej iz čudnega medsebojnega vpliva cele vrste različnih vzrokov, iz nekakega prevrnjenega sosledja fašističnega razvoja, v veliki meri pa iz različnega zunanjepolitičnega položaja.

Kdor je še pred kakimi petimi leti primerjal razmere v Avstriji in Nemčiji, bi bil komaj prerokoval, da bo fašistično gibanje neomejeno zavladalo v Nemčiji prej ko v Avstriji. Tega bi iz raznih razlogov ne pričakoval, posebno, če, kakor pisec teh vrstic, politične spremembe tudi z etičnega stališča ocenjuje in prav zaradi tega mogoče vpliv duševnosti v politiki precenjuje, iz enega razloga ne: saj se je vendar zdelo, da meščanstvo v Nemčiji še ni tako grozotno desintelektualizirano kakor v Avstriji. Naj so bile obtožbe publicistov, kakor je n. pr. Heinrich Mann, še tako pretresljive in resnične, je vendar v vsej pestri množici intelektualcev povojne Nemčije bilo manj običajne nacionalistično-reakcionarne borniranosti ko v Avstriji. Glede na meščanstvo in intelektualce Nemčija ni bila v oni meri kakor Avstrija republika brez republikancev. (Da me ne bo kdo napačno razumel: število monarhistov je bilo in je v Avstriji majhno samo zato, ker Habsburžani niso priljubljeni, ne pa mogoče zato, ker vidi meščanstvo v republiki pozitivne vrednote.) Kakor v marsičem drugem je bila razlika n. pr. tudi v sodni praksi: kjer je šlo za politične delikte desnice, je republikanska justica v Nemčiji funkcionirala sicer zelo pomanjkljivo, v Avstriji pa sploh ne. Korupcija časopisja je bila v Avstriji enako hujša kakor pomanjkanje čuta za javno moralo. V Nemčiji se je fašizem krepko razmahnil šele 1930, ko je postala gospodarska kriza akutna. V Avstriji pa je bil fašizem že prej ko v drugih deželah odločilen političen faktor.

Angleški pisatelj A. Huxley je nedavno („Neues Tagebuch“) o postanku in bodočnosti fašizma zapisal sledeče: „Ko so 1921 stavkali rudarji, sem stanoval v nekem penziju v severnem Londonu. Moja družba so bili mali uradniki in nameščenci, torej „škrici“, ki so dobivali kake 4—6 funtov na mesec. Med jedjo se je mnogo politiziralo, posebno ob času stavke, pri tem pa z antipatijo, ki me je začudila. Vsi moji sobesedniki so rudarje sovražili, in sicer tako strastno, kakor da so jim storili kako osebno krivico. Teh pomenkov nisem nikoli pozabil, ker so mi odkrili resnico, ki mi jo je zgodovina pozneje večkrat potrdila: tok razrednega sovraštva v smeri od malega meščanstva proti proletarijatu je nenavadno bolj deroč ko od proletarijata navzgor proti drugim stanovom“. Brez tega spoznanja si sicer res ne moremo razložiti nenavadne slike, ki jo kaže avstrijska notranja politika povojne dobe.

V avstrijskem parlamentu je bila samo ena levica, socialni demokratje. Kar so si ob ustanovitvi demokratske republike obetali, namreč da bodo kmalu dobili večino, se jim ni posrečilo; od 1920 je bila zvezna vlada vedno sestavljena samo iz meščanskih strank. Vendar pa je bila njih manjšina

precej močna (pri zadnjih volitvah v narodni svet 1930 so dobili 42% vseh glasov, torej nekako toliko, kolikor naciji v Nemčiji 5. marca 1933!), kar je dajalo njihovi poziciji precej moči, dasi je bila v parlamentu res samo defenzivna. Vsled federativnega ustavnega sistema in posebnega položaja samostojne zvezne države, kakor ga zavzema Dunaj, kjer so imeli dvetretjinsko večino, jim je bila omogočena velikopotezna komunalna politika, na katero so bili vsi avstrijski delavci ponosni. Breitner, genijalni in toliko razvpiti finančni referent Dunaja, je uvedel sistem obdavčenja, ki se mu mora priznati velika mera socialne pravičnosti: razmeroma nizek davek na množinski konzum, visoke davke pa na luksuz in nepremičnine. (Nič ni bolj značilno za pravi smisel avstrijskega prevrata leta 1934, ko takojšnja sprememba dunajskega davčnega sistema: konzum mas se je takoj više obdavčil — n. pr. voda — pri luksusu pa se je po vladinih besedah „progresija nekoliko omilila“.) Ne da bi najemala posojila, je lahko dunajska občina izvršila velika dela, ki so doživela priznanje celo meščanskih politikov, ki pa jih je avstrijsko meščanstvo naravnost strastno sovražilo. Umljivo je to pri bogatejših, ki so jih zadeli občutni davki, neumljivo pa pri malem meščanstvu. Toda tudi tukaj se je pokazal prav oni pojav, o katerem pravi Huxley: „Gospodarsko se malomeščanstvo vedno bolj proletarizira. Vedno bolj postaja suženj svoje plače, ki vsaj v svojih spodnjih plasteh, ni boljše plačan ko ročni delavec. Vkljub ekonomskemu pritisku pa ga tradicija še vedno veže z višjimi stanimi. Kdor spada med nje, uživa dragocen privilegij; prava nesreča zanj, če ga zgubi. Mali meščan živi ob robu prepada v vednem strahu, da bo padel v brezdnno proletarcev. Zato ga vsako gibanje v tem brezdnno osebno razburja, ker se ga polašča bojazen, da mu bo valoveče brezdnno izpodneslo noge, in da roke, ki se od tam dvigajo, čakajo samo na to, kako bi ga potegnile k sebi. Proletarec nima kaj zgubiti, mali meščan pa pač, ali vsaj misli, kar je nazadnje isto, da bo mnogo zgubil, in strah pred to zgubo ni več strah, je že groza. Strah pa rodi sovraštvo!“

To sovraštvo malomeščanskih slojev do delavstva je ustvarilo psihološko podlago za politični sistem, ki se je v Avstriji stabiliziral za par let, ko si je meščanstvo opomoglo od strahu, ki mu ga je navdala revolucija l. 1918. Ta sistem bi lahko imenovali sistem dveh strank, ker se je Seiplu, edini politični glavi, ki so jo politične stranke zmogle, posrečilo, da je poleg velike krščansko socialne stranke združil tudi male stranke nacionálnih kmetov in meščanov v enoten meščanski blok, čigar politiko so v mnogo večji meri, kot se je prizadetim zdelo, vodile banke in velika industrija. Pomanjkanje pravih političnih idej so prikrivala antifašistična gesla in stalni očitki, da je vsega zla prav za prav kriva socialna demokracija.

Malomeščansko sovraštvo do delavstva se ni jasno kazalo, saj se samega sebe niti ni jasno zavedalo. Sovraštvo se ni obračalo proti delavcem, pač pa proti njihovim „zapeljivcem“; vsi so hoteli živeti z delavci mirno v pravi „narodni skupnosti“ in krščanski ljubezni! V resnici pa se je očitek „zapeljevanja“ po „tujerodnih demagogih“ obračal proti povojnemu socialnemu in kulturnemu napredku delavstva, ki bi naj zopet zavzelo oni položaj predvojnega proletarca, kakor mu po krščansko-germanskih željah gre. To sovraštvo, ki ga je politika izrabljala in ga še umetno gojila, je napolnilo ljudi z vsemi mogočimi predsodki, in je tudi sicer pametne glave naredilo popolnoma nerazsodne. Nobena avstrijskih povojnih strank tudi ni imela toliko korupcijskih škandalov, počenši od Ahnerja, ki se je moral umakniti celo na Kubo, pa do

Strafelle, ki so mu pred sodnijo dokazali umazanosti in nekorektnosti. In sedaj se prvi vrača v javno življenje Avstrije, drugi pa ima zopet mastno službo v „avtoritarni državi“. Toda ogorčenje malomeščanske javnosti se nikoli ni toliko obračalo proti kompromitirani stranki, kakor proti demokraciji in republiki kot takima. Naj je bilo to sovraštvo malomeščanstva proti delavcem še tako nezavestno, realno je vendar bilo. Še v času, ko so se dnevno dogajale najpretnesljivejše tragedije zaradi brezposelnosti, ko je brezposelnost postala najhujši svetovni problem, se je lahko v meščanskih krogih čulo, da ta brezposelnost, o kateri se tolikanj govori, izhaja prav za prav iz lenobe „sodrga“, ki ne mara delati, ampak rajši živi od komodne rente, ki ji jo daje podpora za brezposelne.

To sovraštvo ni bilo samo psihološka podlaga za regularno meščansko politiko, ampak tudi za rojstvo antidemokratske „Heimwehr“, ki je nastala, ko se je meščanstvo zavedelo, da s pravnimi sredstvi demokracije socialistov ne bo prisililo na kolena. Ta fašistična bojna organizacija se je rekrutirala pred vsem iz reakcionarne in k brutalnostim nagnjene kmetske mladine alpskih dežel, a tudi iz malomeščanstva in delavcev, ki jih je teror njihovih gospodarjev v njo prisilil. Na Seiplovo pobudo so jo financirale banke in industrija, meščanske stranke so jo deloma zavedno podpirale, deloma blagohotno tolerirale. Tudi večina meščanskega časopisja, pred vsemi najbolj razširjeni in najbolj ogabni „Wiener Journal“, je simpatizirala z njo. Kmalu je nastalo posebno heimwehrovsko časopisje, ki so ga včasih, čeprav je posebno v provinci rado razbijalo po antisemitskem bobnu, vodili židovski, zaradi izsiljevanja že kaznovani korupcijonisti. „Heimwehr“ je postala slepo orodje najhujšega podjetniškega terorja, kar se je najbolj pokazalo pri „Alpine Montangesellschaft“. Meščanske stranke s pravo demokratsko zavestjo sploh ni bilo. Takoimenovano „demokratsko krilo“ krščanskih socialcev je bilo n. pr. po smrti J. Finka vedno zelo slabo, večkrat tudi nezanesljivo. Večina antimarksističnih politikov je bila zadovoljna z učinkom „Heimwehra“, zato je ni prav nič motila intelektualna nerazvitost njegovih voditeljev, n. pr. Steidleja, Pfrimerja i. t. d. Sploh je bila novost, koliko neizobraženih in omejenih ljudi se je pririnjilo med „politične faktorje“.

V tej zvezi ne smemo zamolčati, kako sramotno so se vedli v splošnem zastopniki intelektualcev, takoimenovani „izobraženi ljudje“, med njimi celo zastopniki najvišje izobrazbe. Njihova neomajna nacionalna in reakcionarna borniranost je pokazala, kako malo so se naučili od svetovne vojne. Naravnost neverjetno je n. pr., kako enostransko in tendenciozno je dunajski vseučiliški profesor zgodovine še mnoga leta po vojni obravnaval vprašanje odgovornosti za svetovno vojno. Med avstrijskimi intelektualci in učenjaki so bili silno redki, ki jih je nekaj čut odgovornosti prisilil, da so svoja politična čustva z umom kontrolirali. Nikoli ni bilo protesta zoper ekscese policije ali samovoljnosti „Heimwehra“, ki so se rogale vsem zakonom in postavam. Fašistični komandanti so lahko že pred leti javno pozivali k nasilni spremembi ustave, ne da bi se kak državni pravdnik za to zmenil. Nasilja in surovosti so bile na dnevnem redu. Mednarodno znan je dogodek 1. avg. 1928 v Gradcu, kjer so bili na zborovanju pacifističnih žen, ki vendar nikakor ni moglo propagirati kakega „marksističnega terorja“, do krvi pretepeni ne samo tuji gostje, ampak tudi ženske. V nekem drugem primeru so maskirani in alkoholizirani heimwehrovci streljali na proletarske otroke, ki so bili na potovanju. Umljivo je, kako so taki primeri delavstvo razburjali. Intelektualci pa se niso

zganili. Slej ko prej so simpatizirali s Heimwehrom, pred očmi vseučiliških profesorjev so dijaštvo rekrutirali in ekserciral. Že takrat grozotno — svoj višek je doseglo šele v l. 1933 — pomanjkanje vsake logike, pameti in morale v javnem življenju ni med intelektualci zbudilo nikakega duševnega odpora, niti ne, ko so pamet pregnali z vseučilišč samih, se ni oglasil noben odločen in učinkovit protest med profesorji, ki so pač ob raznih slavnostih mirno in samozavestno poslušali, kako mladini ne podajajo samo znanja, ampak tudi kot osebnosti vzgojno vplivajo na njen značaj! Naravnost sramoten primer pomanjkanja čuta za duševno čast pri avstrijskih vseučiliških profesorjih se je pokazal ob Schobrovem slučaju. Zvezni kancelar Schober ni bil samo, kakor je pokazal njegov koncept carinske unije z Nemčijo, neroden politik, bil je tudi dvomljiv značaj. K. Kraus, izdajatelj znane „Fackel“, je dokazal, da si je Schober kot dunajski policijski prezident od revolverskega žurnalista Bekessyja dal izsiliti pozitivno nravnostno spričevalo, ki je bilo kajpada lažno; ponovno mu je javno očital laž, potvaro, zlorabo uradne oblasti in felonijo, ne da bi ga Schober, ki se je pač bal dokazov pred sodnijo, tožil. Schober pa je vkljub temu ostal policijski prezident, postal celo zvezni kancelar, avstrijske univerze in tehnike pa so se naravnost začele okoli njega prehitevati s častnimi doktorati! Značilno je, da se je prvi slučaj pogumne kritike in demonstracije pred vlado zgodil šele v poletju 1933, torej v času, ko je konkurenca dveh fašističnih struj prej omenjeni sistem dveh strank že strmoglavila in tako spremenila notranjepolitično lice Avstrije. To je znana izjava, s katero je deset uglednih dunajskih juristov kritiziralo protiustavne odredbe Dollfussove vlade, odkar je bil v marcu 1933 izločen parlament. Kritika je bila stvarno vseskozi upravičena in učinkovita. Žalostno je ob njej bilo samo dejstvo, da ni izhajala toliko iz užaljenega pravnega čuta, iz čustva humanosti ali iz ljubezni do svobode, kolikor iz simpatije do nacijonalistične varijante fašizma, ki je bila porinjena v opozicijo, onega fašizma torej, ki je vendar, potem ko je v Nemčiji prišel do vlade, zagrešil že vse drugačne kršitve zakonov in barbarstva, kakor pa — do takrat! — Dollfussova vlada!

Avstrijci moramo našo češkoslovaško sosedo za njenega prezidenta Masaryka res zavidati. Osebnost, ki bi imela vsaj košček njegove duševne in etične veličine, bi nam bila prihranila marsikatero nevšečnost.

Odkar je moral Schober pod francoskim pritiskom odstopiti in je mala velenemška stranka zapustila vladno koalicijo, so antimarksistične vladne stranke imele v parlamentu samo en glas večine. To je bila prva pomembna sprememba v opisanem sistemu dveh strank. Vlada je stala na silno slabih nogah in je bila odvisna ob slučajnih glasovanj. Ob važnih glasovanjih ni smel niti en vladni poslanec biti bolan. Smisel demokracije je priporočal sporazum s socialistično opozicijo, toda do te ni prišlo.

Po prvih velikih volilnih zmagah Hitlerja v Nemčiji in po vedno hujšem pritisku gospodarske krize so se v ljudskih masah Avstrije začele dalekosežne spremembe. Volitve v deželne zbore 1932 so pokazale silen napredek nacistov, predvsem na škodo meščanskih strank. Nacijonalni socializem pa je še napredoval. Čeprav je v parlamentu še bil brez zastopstva, je v notranjepolitičnih nasprotstvih že veljal sistem treh strank, ki je politično lice Avstrije popolnoma spremenil. V začetku 1933 se je videlo, da bi krščanski socialci, največja in najvažnejša politična stranka, v slučaju volitev naravnost pogoreli. V tej situaciji je Dollfuss segel po diktaturi.

Tudi diktatorja Dollfussa ne smemo precenjevati zaradi uspehov. Oba svoja družabnika Feya in Stahremberga pač presega po svoji duševnosti. Brez dvoma ima poleg energije in dobrih živcev še lastnosti, ki se evfemistično imenuje pogum, manj spodobno pa drznost in pomanjkanje pomislekov. Poleg vsega je imel tudi mnogo sreče. Tako ima med nacijskimi nasprotniki izrazito nerodo Habichta, ki je s svojimi težkimi napakami omogočil, da se je z Dollfusovimi metodami lahko preprečilo uveljavljanje nacistične stranke. Posebna sreča za Dollfussa je bila formalna pogreška v zadnji seji narodnega sveta v marcu 1933, ki je po odstopu treh njegovih predsednikov — vsled formalne vrzeli v določbah ustave — dala povod, da se je lahko juridično konstruirala „Selbstausschaltung“ avstriskega parlamenta. Tudi sicer mu je pomagal slučaj. Brez dvoma pa je dokaz politične spretnosti in uvidevnosti, da je Dollfussu uspel boj na dveh frontah, ki so mu uvidevni ljudje soglasno stavili prognozo političnega samomora.

Ob novo nastalem sistemu dveh strank je imela vlada na izbero koalicijo s socialisti ali z nacisti. Pred zvezo z nacisti jih je morala svariti že usoda nemških nacijonalcev v Nemčiji, ki so bili kljub koaliciji ogoljufani in uničeni. Če se je vlada že pomišljala pred to zvezo, pa se je morala pripraviti na brezobziren boj proti gibanju, ki je stalno naraščalo in ogrožalo temelje države in civilizacije. Izvenpolitično oporo je imela vlada pri tem v interesu nenemških velesil, da Avstrija ne postane nacistična. V notranji politiki pa sta bili dve možnosti: proti fašizmu se je bilo že od kraja treba boriti s fašističnimi metodami, kar je želela Italija; ali pa v zvezi s socialisti braniti ustavo in republiko. To drugo možnost, ki je bila ne samo bolj civilizirana, ampak je obetala tudi več uspeha, bi podpirali Francija in mala antanta. Za zvezo s socialisti je bil položaj kar se da ugoden za vlado. Ko je bila v Nemčiji socijalistična levica uničena in Avstrija stisnjena med fašistične države, so avstrijski socijalisti v svoji brezmoči postali neverjetno popustljivi. V tem razpoloženju so zamudili ugodno priliko za najodločnejši odpor v trenutku, ko je vlada prvič odkrito prekršila pravo: v marcu 1933, ko je „izklopila“ avstrijski parlament. Mnogi delavci so bili že takrat ogorčeni in obupani nad popustljivostjo lastne stranke. Juridična motivacija te kršitve je bila naravnost izzivalna, bila pa je za boj proti nacistom tudi popolnoma nepotrebna. Vlada bi bila od popustljive levičarske opozicije z lahkoto dobila najdalekosežnejša pooblastila in pripravljenost parlamentarne večine, da za izredne razmere legalizira izredno vlado. Dasi torej vlada nikakor ni bila v zadregi, se je vendar odločila za notranjepolitični boj na dveh frontah, za kršitev prava in postopno uvedbo fašizma. Rastočemu terorju nacijev se je zoper postavil rastoči teror vlade, socijalistom pa so se vzele vse pravice. Pri tem se je vlada vedno bolj opirala na „Heimwehr“, ki jo je kljub njenim protim, ustavnim ciljem in dasi je bila po nerodno zasnovanem puču v l. 1931 težko kompromitirana in ji je večina pristašev ušla med naciste, naredila naravnost za nekako državno institucijo. „Heimwehr“ je že davno dobivala podporo od Mussolinija, sedaj se je tudi avstrijska vlada popolnoma zapisala italijanski politiki. Tragični konec februarских bojev je to usodo samo zapečatil.

Predzgodovino in podrobni potek meščanske vojne bomo že kedaj točneje spoznali. Odgovor na vprašanje po krivdi se dobi iz nekaterih dejstev. Socijalistično vodstvo je bilo vsled opisanega položaja neverjetno popustljivo. Dolgo si ni upalo poskusiti nobenega pravega odpora, čigar uspeh je res bil tudi dvomljiv. Med pristaši je seveda nezadovoljnost s pasivnostjo stranke

morala rasti. Vlada pa je postopoma in brez potrebe jemala svobodo: prepovedala je zborovanja, omejevala časopisje in društva, prepovedala „Schutzbund“, zmanjšala podporo za brezposelne i. t. d. Vsak posamezen teh činov bi bil v prejšnjih letih pomenil takojšnji izbruh meščanske vojne. Sedaj se ni zgodilo nič, zdelo se je, da stranka vse to molče sprejema s popolnoma neučinkovitimi protesti. Da je lahko še naprej životarila in ni bila kratkomalo prepovedana, se ima zahvaliti samo vplivu francoske vlade na Dunaju. Pod pritiskom levega, z vodstvom nezadovoljnega krila se je stranka sicer pripravljala na oborožen odpor, toda samo za skrajni slučaj, če bi bila n. pr. razpuščena ali dunajski župan odstavljen. Ko je Daladier odstopil, pa se je Dollfusovi vladi, t. j. predvsem varnostnemu ministru Feyu, zdelo, da je prilika, da uniči zasovražene socialiste. Zato je hotel na vsak način izzvati odpor socialistov, kar se je skušalo pred vsem doseči z iskanjem orožja pri socialistih.

Že 1933 je dal Starhemberg iskati orožje pri socialistih, v tihi nadi, da bo odgovor socialistov na to provokacijo dal zaželeni povod, da se vsa državna eksekutiva obrne proti socialistom; ko bi bili uničeni, bi se volitve, ki so se bližale, lahko suspendirale. Takrat je izbruh meščanske vojne preprečila naravnost vzorna discipliniranost socialistov, ki so se zavedali, da jim je treba ohraniti samo hladno kri, saj bodo čez teden dni svojo pravico lahko branili pri volitvah. Februarja 1934 pa niso bile nikake volitve pred durmi in ogorčenje mnogih delavcev je bilo tako brezmejno, da je Feyeva provokacija morala povzročiti eksplozijo. Fey je namreč porabil dan, ko je Dollfuss bil v Budimpešti, da je dal v Schwechatu iskati orožje, čemur je sledilo razburjeno prerekanje med Dollfussom in Feyem. In nekaj dni pozneje se je v Linzu res pripetil incident, ob katerem je izbruhnila meščanska vojna. Posebna tragika za delavce je v dejstvu, da je baš splošna stavka francoskih delavcev onemogočila francoski vladi telefonsko zvezo z Dunajem in intervencijo zoper divjanje reakcije.

Meščanska vojna je bila polna grozot. Sledile so jim usmrtitve, ki so jih razglašali po radiju med veselimi gramofonskimi ploščami in krščanskimi izreki. Vlada je obsodbe nestrpno pričakovala. Ko je pred sodiščem v Leobnu stal K. Walisch, čigar junaštvo je v delavskih krogih naravnost mistično, je pritiskala vlada na sodišče in še med posvetovanjem vsakih par minut po telefonu vpraševala, ali sodba še ni izrečena! Tisoči, ki so Walischa ljubili in občudovali, so prišli, da bi s cvetjem okrasili njegov grob. Niso jih pustili k njemu. Neštete in nepopisne so grozote, s katerimi se je krščanska država znesla nad premaganimi delavci.

Ko je bilo delavstvo na ta način vrženo ob tla, ni bilo za diktaturo nobenih ovir in zaprek več. Oglejmo si položaj, ki je za tem nastal.

Absolutistična vlada, s katero simpatizira samo neznatna manjšina prebivalstva, ki pa neomejeno razpolaga z vsemi sredstvi državne moči, drži ž njimi vso opozicijo, ki je popolnoma brezpravna, brezobzirno pri tleh. Stalno je mobiliziran ves vladni aparat in pač tudi v predmarčni dobi neznana množina vohunov, ovaduhov in izzivačev, da se vsak še tako nedolžen poskus opozicije že v kali zaduši. Če kmet na žandarmeriji naznani, da mu je bila svinja ukradena, se mu lahko dogodi, da dobi odgovor: „Dragec, za take reči sedaj nimamo časa!“

Vlada sicer venomer zatrjuje v radiu in po časopisju, da ima ogromno večino ljudstva za seboj, toda v Avstriji ji tega nihče ne veruje. Kako je

številčno razmerje strank, je seveda težko uganiti. Vendar pa se lahko reče, da bi v primeru svobodnih volitev nacisti sedaj dobili 40—50, komunisti 30 do 40, vladni pristaši pa kvečjemu 20—25% glasov. Vkljub vsej politični reklami se vladi ni posrečilo, da bi pridobila zase kake pomembnejše dele opozicije. Ali nima reklamnega ženija nemških nacistov ali pa manjkajo sociološki in politični pogoji za uspeh njene reklamne politike: v nasprotju z nemško lahko avstrijska vlada apelira samo na državni patriotizem in ne tudi na nacionalizem, ki se nekako zdi bolj uspešno geslo za nerazsodne malomeščanske množice. Zdi se celo, da opozicija še narašča. Obsojena pa je v popolno nemoč, ki bo trajala vse dotlej, dokler ne nastopijo kakšne zunanjepolitične spremembe. Da bi se obe fašistični struji kako dogovorili, na to pač ni mogoče misliti.

Glede svetovnega nazora, ki vodi politiko vlade, se sklicuje Dollfuss (v nasprotju s Starhembergom, ki je bolj za „totalno državo“ po italijanskem vzorcu) vedno na ideje papeževe enciklike „Quadragesimo anno“. Brez dvoma stoji ta enciklika po svojih idejah, če jo vzamemo za podlago kakšnemu političnemu programu, neprimerno više ko n. pr. Hitlerjev „Mein Kampf“ ali Rosenbergov „Mythus des 20. Jahrhunderts“, samo Dollfussova praksa nima ž njenimi idejami nobenega opravka. Vkljub vsej očitni podpori, ki jo vlada uživa od strani duhovščine (ki pa nikakor ni vedno odkritosrčna, saj so mnogi duhovni na skrivnem nad počenjanjem vlade ogorčeni in govorijo o „črnem boljševizmu“ v Avstriji!) nima vladna praksa nobene zveze s krščanstvom. Dasi stoje zastopniki cerkve tako javno ob strani vlade in so škofje celo v posebnem pastirskem pismu odobrili zopetno uvedbo smrtné kazni, vendar narašča — vkljub mnogim izsiljenim povratkom v cerkev — protikatoliško razpoloženje celo v mnogih dosedaj strogo klerikalnih krogih med kmeti. Ideja „stanov“, ki igra sedaj tako veliko ulogo v ideologiji vlade, je od kraja sploh bila samo beseda brez jasne, določene vsebine. Pred leti so se heimwehrovci in drugi protikomunistični krogi vpraševali: „Kaj hočemo prav za prav, če tako zabavljamo na demokracijo? Pač neke vrste ustavo, ki bi za vselej onemogočila, da bi interesi proletarcev stopili v ospredje, ali pa da bi morali kaki manjšini dajati kakšne koncesije! Kako naj to reč lepo povemo z eno besedo?“ — „No, pa recimo „Ständestaat!““ — se je glasil odgovor, in kaj več in drugačne vsebine ni v tej besedi nihče iskal. In tudi kesneje, pod diktaturo, ko bi se naj uresničila želja, ki se je skrivala v tej besedi, ko so začeli o njej razmišljati in so v svrhu propagande politični ideali postali potrebni, je bilo vse veselo, da se je v tem geslu našla beseda, ki sta se je lahko posluževali obe smeri vladne koalicije, politični katolicizem in heimwehrovski fašizem, ne da bi se morali prepirati o različni vsebini, ki sta jo tej besedi dajali („stanovi“ v smislu papeževe enciklike in v smislu Mussolinijevih „korporacij“!), pač tudi zato, ker v navalu vsakdanjih gesel te razlike niti opazili nista. Vsekakor je „Ständestaat“ v Avstriji danes samo beseda in bo pač še dolgo beseda ostala. Dollfussova vlada je sicer 1. maja 1934 praznovala novo „stanovsko“ ustavo in ob tem baje na dva načina ohranila pravno kontinuiteto: 1) s tem, da je ustavo proglasila na podlagi „pooblastilnega zakona o vojnem gospodarstvu“ (ki je bil 1917 izdan zato, da je urejeval cene živil med vojno!), in 2) s tem, da jo je dala izglasovati v parlamentu — ni pa je motilo, da je opozicija takrat večinoma sedela v ječi, da je bila kršena imuniteta poslancev in enako kršena jasna določba stare ustave, da je za vsako spremembo celotne ustave potrebna dve-

tretjinska večina parlamenta in splošno glasovanje. Toda ta nova ustava še ni v veljavi in še dolgo ne bo, a tudi v njej sami je podan samo najširši okvir (zopet prazna beseda!), ki mu naj šele sledijo konkretne določbe o teh „stanovih“. Ta ustava je sploh pravi ustavnopravni unikum! Bolj absolutistična je ko absolutna monarhija, ker v praksi izključuje kakršnokoli prilagoditev načina vlade spremembam javnega mnenja. Zvezni prezident ima celo pravo, da jo z zasielnimi odredbami lahko spremeni. Člani štirih zbornic, ki pa imajo v bistvu samo posvetovalno pravico, se po večini imenujejo. Zvezni prezident se izvoli na ta način, da ga izberejo vsi avstrijski župani iz trojice, ki jim jo predloži odbor onih štirih zbornic. Ti župani se formalno sicer volijo od poklicnih stanovskih organizacij, vendar pa mora vsak župan še dobiti potrdilo od vlade, povrh pa ljudje, ki niso „zvesti domovini“, že iz načelnih razlogov ne morejo biti izvoljeni, kajti ustava razlikuje faktično že v teoriji državljane prve in druge kakovosti glede na njih „zvestobo domovini“. Člani, funkcionarji in pristaši vlade se torej kratkoma vzajemno imenujejo. Dokler ta ustava, ki jo je Avstrija, kakor pravi uvod, dobila „od Boga, ki je vir vsega prava“, ni pravomočna, vlada Avstrijo pač oni provizorični absolutizem, v katerem ni niti sledu sence kakršnegakoli narodnega zastopstva. To se imenuje „avtoritarno“, z besedo, ki je nekako prišla v modo po državah, v katerih so se razvile spremembe, podobne avstrijskim. Kar je baš ob Avstriji izzivajoče na tej besedi, je dejstvo, da ni prav nobene instance, ki bi lahko to avtoriteto na kakršenkoli način legitimirala, in da faktični uzurpatorji lahko uboge državljane ne samo na vse mogoče načine kujonirajo, zapirajo in obešajo, ampak se lahko tudi sami, kadarkoli se jim zazdi, imenujejo za njihovo „avtoriteto“.

Vsa opozicija je kar besna od strastnega ogorčenja, praktično pa brez moči. Mogoče računa vlada tudi po pravici s tem, da se bo opozicija s časom psihološko utrudila. Toda tudi ta utrujenost ne bo trajna in se bo lahko ob kakem zunanjem povodu umaknila ponovni aktivnosti. Vlada se sicer trdno drži, toda samo s pomočjo stalnega najhujšega pritiska. Ta pritisk je učinkovit predvsem zaradi gospodarske krize in grozotne brezposelnosti, t. j. zaradi strahu pred lakoto, če bi kdo zgubil svoje mesto. Ta pritisk čutijo ne samo neposredni delojemalci države, uradniki, ampak tudi vsi delavci, obrtniki, takoimenovani svobodni poklici, in sploh vsi pridobitni krogi. Brezposelni brezkonfesionalci ne dobijo v državnih posredovalnicah dela, zato se trumoma vračajo v cerkev. Delavci morajo vstopiti v državno „Einheitsgewerkschaft“, vsi uradniki morajo biti člani društva „Vaterländische Front“. A tudi zdravnikom in odvetnikom se odvzame pravica poslovanja, če se grejo opozicijo. Lahko si je misliti, kako ovirano in omejeno je zagovorništvo pri političnih procesih. Tudi sodnijska neodvisnost je praktično omejena. Pretresljivo je gledati, kako sistematično dela diktatura na tem, da bi vsak značaj ubila in že otroke v ljudski šoli naredila za breznačajne hinavce, pretresljivo je razmišljati, koliko truda in energije, pred vsem pa, koliko denarja se v teh časih splošne bede trati samo zato, da se utrdi moč vlade.

Opozicija, sestojeca iz treh četrtin prebivalstva, je edina samo v strastnem sovraštvu do vlade, sicer pa se deli v dve popolnoma različni skupini: naciste in komuniste. Oglejmo si vsako zase.

Nacisti sestojijo pred vsem iz celokupnega nacijonalnega meščanstva in malomeščanstva, iz večine nekdanj klerikalnih kmetov in iz dela delavcev, ki je res da še neznan. Po mnogih kronovinah, tako na Štajerskem, Koro-

škem, Salzburškem in Tirolskem, imajo močno večino. Stud pred vladnimi metodami naravnost žene v njihov tabor ljudi, ki po svoji duševnosti med njih niti ne sodijo, ljudi, ki so po svojem bistvu liberalni, pa vendar preveč prepojeni z meščanskimi predsodki, da bi šli med marxiste. Velika večina nacistov pa boleha na tipični psihozi mas, zaverovanosti v Hitlerja. Njena nekritičnost je naravnost grozotna. Hitler je za njih več ko sam ljubi Bog! Tudi v Avstriji kaže nacijski socijalizem značaj duševne epidemije, ki je obolelim vzela vso normalno pamet. Vendar pa so velike razlike med nemškim in avstrijskim nacizmom, čeprav se jih prizadeti sami ne zavedajo. Konjunkturistov v Avstriji med njimi seveda ne more biti. Posebno nevaren tip kriminalnih desperadov, ki v Nemčiji med njimi svoje zverinske instinkte teši nad brezpravnimi jetniki, je v Avstriji spravljen pri „Heimwehr“ in pri pomožni policiji. (Vlada je sedaj začela posebno juridično akcijo, da se izbrisejo kazni članov pomožne policije, po 15. juliju 1927 pa je poiskala kazenske zapiske po nedolžnem ustreljenih pasantov in zmagoslavno opozarjala, da je bila približna tretjina ustreljenih predkaznovana, da bi dokazala, s kako srdro go je imela opravka).

Druga razlika med nemškim in avstrijskim nacizmom izhaja pač iz dejstva, da so normalne zveze z Nemčijo prekinjene, tako da ni pravih poročil. Večina avstrijskih nacistov kratkomalo ne ve, kaj se v Nemčiji godi. Slepo veruje spretni reklami nemškega radia in ima vse, kar v tej reči poroča dunajski radio, kratkomalo za zlagano. Slepa zaverovanost v Hitlerja se v Avstriji še ni mogla konfrontirati z realnostjo. Večina nacistov se niti od daleč ne zaveda, da prakticirajo iste teroristične metode, nad katerimi se v Avstriji po pravici zgražajo, nemški nacisti še v mnogo brutalnejši obliki. Če kak nacist kaj stori, je njegovo dejanje pač treba presojudi drugače, ko če bi ga zagrešil kdo drugi. Quod licet Jovi, non licet bovi! — je zadnjič popolnoma naivno razglasil v Münchenskem radiu nacist Frauenfeld, ki je pobegnul iz Avstrije. Pomemben in znan žurnalist iz Nemčije je pred nedavnim pravil svojemu avstrijskemu kolegu, da si namerava ogledati koncentracijsko taborišče v Wöllersdorfu, in da je radoveden, ali bo za to dobil dovoljenje. Če ga kot inozemski žurnalist ne bo dobil, bo to pač vsekakor znak slabe vesti. Avstrijec je na svojo pripombo, ali ni tudi znamenje slabe vesti, da on ni dobil dovoljenja za ogled nemškega koncentracijskega taborišča v Dachau, dobil začuden odgovor: „To je vendar nekaj popolnoma drugega!“ Nacistična ideologija očitno večkrat tako paralizira celo najprimitivnejše funkcije človeške pameti, da je vsaka diskusija s sicer pametnejšimi ljudmi popolnoma nemogoča.

Vendar pa so menda tudi glede tega nekake razlike med Nemčijo in Avstrijo. Ne morem si misliti, da se med mnogimi nacističnimi vseučiliškimi profesorji v Avstriji že tudi nahajajo taki, ki, dasi mogoče še skrivaj, nahajajo nekako zvezo n. pr. med matematiko in nacizmom, kakor profesor G. Hamel v Berlinu, ali ki imajo kakor Poppelreuter v Bonnu, Hitlerja za največjega filozofa zgodovine vseh časov in krajev. Vseučiliški profesorji medicine v Nemčiji se spozabijo do izrekov, kakor n. pr.: „Če bi nam ne bil ta prokleti žid Wassermann vsega skvaril, bi zdaj mogoče lues že znali odpraviti!“ Sploh se zdi, da postajajo univerze v Nemčiji vedno bolj nekakšne vladnice za vojaške akademije. Da v Avstriji s patološkimi simptomi nacizma še nismo tako daleč, tega je menda kriv samo stadij razvoja. Po-

seбно izrazite kozolce preobrača „nacionalna veda“ očitno šele tedaj, ko je prišla na vlado.

Vse te razlike med nemškim nacizmom in avstrijskim izhajajo očitno iz različnega stadija razvoja in različne politične situacije. V Nemčiji ni nacizma, razen v kratki dobi po Münchenskem puču 1923, nihče nikdar resno preganjal. Če bi bil že Brüning porabil Dollfusove metode (ki so posnete po Hitlerjevih!), bi nacizem nikdar ne bil prišel na vlado in zgodovina Evrope bi krenila po drugi poti.

Tudi neglede na te patološke pojave nacistične ideologije so psihološke spremembe v malomeščanskih, nacizmu udanih krogih, nenavadno velike. Zgodila se je cela revolucija, ki se kaže že v samem razmerju do policije: isti ljudje, ki so iz strahu pred proletarci pred sedmimi leti vsako policijsko laž gladko verjeli in vsa policijska divjaštva 15. julija 1927 kot baje potrebna za ohranitev „svetosti državnega reda“ odobraval, prav ti ljudje trpijo zdaj od policije vse mogoče šikane. A tudi subjektivno, čustveno razmerje nacističnega malomeščanstva do proletarijata je postalo drugačno. Kakor gotovo sta sociološki pogon in pravi, globlji smoter vsega nacizma v svojem pravem bistvu protiproletarska, prav tako subjektivno poštena je pri večini nacističnega malomeščanstva ljubezen do „rojaka“. In kakor mu je navsezadnje nezavestno mnogo do tega, da ostane v materialni distanci od proletarskega rojaka, prav tako se je brez dvoma sedaj prvič zgenilo nekaj kakor „socialen čut“ v purgarskem srcu, ki se doslej v svoji zakrknjenosti in razredni rezerviranosti za vso grozo proletarske bede ni niti zmenilo. Vsled globokih gospodarskih sprememb, ki jih je povzročila svetovna kriza, se je v malomeščanstvu zganil nekak revolucionaren instinkt, ki je samo začasno s pomočjo absurdne ideologije, ki pa na zelo rafiniran način služi interesom velike buržoazije, usmerjen na vseskozi reakcionarne cilje. Prva revolucionarna čustva politično vseskozi nešolanega in nekritičnega malomeščanstva so pod silnim vplivom reakcionarnih parol, tako n. pr. zloglasnega kričavega antisemitizma.

Popolnoma drugačno sliko kaže drugi del avstrijske politične opozicije: marxistično usmerjeno delavstvo, ki je doslej imelo v socialni demokraciji svojo trdno organizacijo. Brez dvoma je avstrijska socialna demokracija, če jo ocenjujemo s stališča njenih lastnih socialističnih idealov, bolehala na raznih meščanskih nagnjenjih, dasi ne v toliki meri kakor njena sestra v Nemčiji. Vse eno je, ali ji očitamo težke taktične napake (1933 je zamudila edino ugodno priliko za odpor, ki bi bil takrat mogoče še uspešen!) ali prevelik oportunizem, za kar bi nam dal pravico vedno jasnejši neuspeh druge internacionale; če si ogledamo samo s človeške strani voditelje avstrijske socialne demokracije, med katerimi je bilo tudi par najboljših glav internacionale, moramo reči, da so etično in intelektualno stali neprimerno više ko njihovi sodrugi v Nemčiji in da so se celo v svojih najslabših dobah od svojih notranjepolitičnih nasprotnikov v meščanskem taboru razlikovali kakor kulturni ljudje od trogloditov.

Avstrijsko delavstvo je socialistična stranka brez dvoma disciplinirala in ga razredno vzgojila, res da večkrat tudi ob njegovih revolucionarnih impulzih brzdala; to se je pred polomom demokratskih pričakovanj mnogim, ki so danes popolnoma drugačnih misli, zdelo posebna zasluga in znamenje posebne politične modrosti. Dasi je proletarijat kmalu po prevratu 1918 zgubil

moč v državi, vendar se je na podlagi socijalnih pridobitev revolucije (osemurni delavnik itd.) s pomočjo dobro organiziranega strankinega aparata v naprednejšem delu delavstva lahko dosegel lep kulturni napredek. Vedno hujša brezposelnost in gospodarska kriza pa sta ne samo vedno bolj lomili politično odpornost delavstva, ampak ga tudi na novo razredno diferencirali. Vedno večja množina trajno brezposelnih je postala nekak grozotno obubožani peti stan. V kolikor je bila razredno zavedna, je kajpada postala politično ekstremna in je popolnoma zgubila smisel za reformistično vodstvo glavnega dela delavstva, v razredno nezavednih pa je nastal nov tip desperada, ki se je dal zlorabiti za vse, celo za usluge fašizmu.

Celotni položaj avstrijskega delavstva po tragičnih dneh meščanske vojne je težko pregledati, še težje opisati. V splošnem je delavstvo silno razburjeno zaradi surovih metod kontrarevolucije z njenimi usmrčitvami, preganjanji in šikanami. Maziljenih besed vlade, ki se cedijo prijateljstva do delavcev, nihče ne veruje, vsak se jim na tistem roga. Brezmočna jeza se kuha in vre vsepovsod. Brez dvoma pa sta pomanjkanje in brezupnost politične situacije rodila mnogo trudne resignacije. Vsekakor so februarski dnevi povzročili globoke spremembe med delavci. Nekaj jih je prešlo k vladi ali k nacistom, deloma z namenom, da njihove vrste okužijo z marxizmom, nekateri tudi zato, ker vidijo v nacizmu edini politični faktor, ki bi v doglednem času lahko strmoglavil toliko zasovraženo vlado. Nekateri menda res tudi verujejo v nacistične obljube, toda taki so pač v manjšini. Vkljub svoji pomanjkljivi šolski izobrazbi ima delavec vendar precej več zdravega nacionalizma ko šolani malomeščan. Realnost lastnih stisk, nekak čut za resničnost in politična izkušnja branijo delavcu, da ne pride tako lahko kakor mali meščan ob pamet in ne postane slepa žrtev vpliva reklamne, na psihologijo mas preračunane tehnike fašizma, ki svoje pristaše razvema do naravnost orgijastične navdušenosti z uniformami, petjem, godbo, zastavami, preprostimi gesli, ki prihranijo samostojno razmišljanje, in simboli, ki se z lahkoto dajo narisati na vsako steno. Fašizem operira s ceneno mistiko, in čeprav se mu včasih posreči, da premami mladostne delavce, so vendar politični ideali, ki so za delavca naradni in primerni, vseskozi nemistični in racionalni.

Avstrijski delavec je po dogodkih zadnjega časa globoko žaljen in zadet v svojem pravnem čutu. Bil je edini odkriti demokrat v tej državi, edini, ki temeljev demokratskih pravic ni zatajil niti v času, ko bi bil za to dovolj močan, sedaj pa mora čutiti, kako gazijo njegovi nasprotniki vse pravice od onega trenutka naprej, ko so dobili moč v roke. Z bridkostjo v srcu primerja delavec revolucijo leta 1918. s kontrarevolucijo leta 1934. Najhujša „krivica“, ki se je takrat zgodila, je bila v tem, da so par surovinam v oficirski uniformi — in pač tudi nekolikim nedolžnim — potrgali avstrijske kokarde s čepic in ovratnikov. Sedaj pa gre maščevalnost vlade tako daleč, da preprečuje celo inozemske pomožne akcije za svojce padlih, usmrčenih in zaprtih. In naenkrat se je zopet pojavil od delavstva tako zasovražen človeški tip, ki mu je l. 1918., ko se je skril v svoje luknje, prizaneslo, ker je v svoji zmoti mislilo, da je za vselej izginil. Človeški tip, ki je menda na vsem našem planetu mogoč samo v prečudnem podnebj Avstrije: c. in kr. „črnožolta beštija“, kakor jo je krstil Haškova v dobri vojak Švejk. To so oni aristokrati, oficirji in birokrati, ki so v službi Habsburgovcev, prepojeni z grozotno mešanico instinktov trogloditizma, krščanstva in kulture, od premarčnih dni pa vse do svetovne vojne šikanirali, zapirali in obešali avstrijske Italijane, Madžare,

Slovane in Nemce. Posebna ironija zgodovine je, da je isti tip, ki je nekdaj zapiral najplemenitejše Italijane v Spielberg, tega prednika modernih koncentracijskih taborišč, ki se je med svetovno vojno smejoč dal fotografirati ob obešenem Battistiju in ki je to fotografijo razpošiljal na razglednicah kot vesel spominček na vojno, da je ta isti tip, že na zunaj simboliziran s c. in kr. uniformami, ki jih je Dollfuss zopet uvedel, prav ob političnem protektoratu Italije zopet vstal od mrtvih kakor nekako strašilo, o katerem smo mislili, da se ne bo nikoli več pokazalo. Za avstrijske sosedse seveda ni vse eno, ali bodo ta strašila, ki se tako rada okoli česa „zbirajo“, poleg oltarja, ki ga že imajo, dobila tudi še prestol in Habsburgovca, ki bo sedel nanj, nam Avstrijcem je ob današnjih razmerah to prav vse eno. Delavec opazuje z brezmočno, ali nepomirljivo jezo razvoj dogodkov; upati ne more, da bi sam kaj spremenil, dokler je skrbno izbrana eksekutiva trdno v rokah diktature in dokler moreča brezposelnost onemogočuje vsak poskus splošne stavke. Toda, če opazuje izkušnje zadnjih 15 let, misli delavec, da je nekaj spoznal in da mora iz tega spoznanja izvajati konsekvence: v demokracijo ne veruje več, in ker mu je bilo z brutalno silo odvzeto vse, stavi vse svoje upanje enako na silo. Diktatura proletarijata se mu zdi edino sredstvo, po katerem treba seči ob prvi ugodni priliki. Kakor menda tudi po drugih deželah v tej dobi splošne fašistične poplave, je socialistično misleči glavni del avstrijskega delavstva po februarški katastrofi energično krenil proti levi, ne da bi se zaenkrat videlo, ali bo odšel naravnost med komuniste ali pa ustvaril samo posebno, strogo levičarsko krilo socijalistov.

Vsekakor je pomembna posledica razvoja avstrijskih dogodkov, da demokratov nikjer več ni. Na vladi je diktatura, toda obe veliki skupini opozicije se ne borita za zopetno uvedbo demokracije, ampak bi se ob prvi priliki sami radi polastili diktature. Več upanja za to imajo, vsaj za prihodnji čas vsled močne zunanjepolitične zaslombe v Nemčiji, brez dvoma nacisti, toda to upanje bo prazno vse dotlej, dokler ne nastopijo kake zunanjepolitične spremembe v korist Nemčije.

Vsakemu notranjepolitičnemu prevratu v Avstriji bi takoj sledila obožena intervencija Italije. Naši notranjepolitični tirani so namreč samo namestniki inozemskih. Avstrijsko ljudstvo je popolnoma brez moči, toda, kar je najhujše, je pač sledeče: celo če bi vkljub vsem težavam krvniški sistem Dollfussa podlegel splošni opoziciji, bi se večina našega nesrečnega ljudstva takoj pognala v naročje enako ostudnemu sistemu Hitlerja, in kar bi na to sledilo, bi bilo samo nova varijanta starih grozot. Leberecht Hassenschelm.

Kronika

Herman Wendel, petdesetletnik

He was our friend, before it was
fashionable to be our friend.

John Burns o Luju Brentanu.

Prav na svoj petdeseti rojstni dan — 2. marca 1934 — je H. Wendel podpisal uvod svoji najnovejši knjigi, s katero je ljubo presenetil vse svoje prijatelje, ki so se ga ob tej priliki spominjali, presenetil pa tudi one, ki se ga niso spominjali. „Jugenderinnerungen eines Metzgers“ (Strasbourg. Librairie de la Mésange. 1934. 220 str.) so mladostni spomini — segajo samo do opravljene